

Wat een kind met enthousiasme zelf ontdekt, vergeet het nimmer

Een methode voor het begrijpend en studerend lezen in het montessori-onderwijs

André Gilara en Ab van der Veen

In het najaar van 2005 hebben alle montessori basisscholen bericht ontvangen dat in Regio Oost een methode voor het begrijpend en studerend lezen voor de bovenbouw is ontwikkeld. Hierover zijn veel vragen gesteld. In dit artikel wordt informatie over deze nieuwe methode gegeven.

De visie van Maria Montessori op het kind

De visie van Maria Montessori is mooi in de foto weergegeven. Zij stelt het individuele kind centraal. Het kind komt vanuit zijn zelfstandigheid en interesse tot vrije werkkeuze. In ons onderwijs ontwikkelt het kind zich grotendeels onafhankelijk van de leerkracht. Het kind mag zich in verschillende 'vakgebieden' verdiepen. De leerkracht is daarbij op de achtergrond aanwezig. Hij besteedt zijn tijd vooral aan de verzorgende rondgang. Om de exploratiedrang van kinderen te stimuleren, is er een voorbereide omgeving in de heterogene groepen.

De praktijk van alledag bij het begrijpend en studerend lezen

Veel scholen hebben een methode vanuit het jaarklassensysteem ingevoerd, meestal 'Goed Gelezen!' Ze zijn vervolgens met meerdere problemen geconfronteerd. Regelmatig wordt door de leerkrachten het woord 'dichtslibben' genoemd. Het gevoel overheerst dat door de vele instructielessen de vrije werkkeuze in het gedrang komt. Bovendien zijn kinderen door de groepslessen sterk van de leerkracht afhankelijk geworden.

Voor een les worden uit praktische overwegingen de groepen van de bovenbouw opgesplitst. Kortom: er is een spanningsveld tussen de visie van het montessori-onderwijs en de verborgen hiërarchische eisen van de klassikale methode.

Een nieuwe ontwikkeling

In Regio Oost heeft een werkgroep zich georiënteerd om vanuit de visie van Montessori een methode voor het begrijpend en studerend lezen in de bovenbouw te ontwikkelen. Om dat te realiseren is een lange weg gegaan. Uiteindelijk hebben de schrijvers van dit artikel een methode ontwikkeld die gebaseerd is op de vrije werkkeuze, de verzorgende rondgang en een voorbereide omgeving voor de ontwikkeling van het individuele kind.

Verbinding met het dagelijks doen en laten

Bij begrijpend lezen is het doel dat het kind in staat is om actief de inhoud, betekenis en bedoeling van een tekst te verwoorden en te onthouden.

Bij studerend lezen staan de studietechnieken centraal, zodat het kind bijvoorbeeld hoofd- en bijzaken kan onderscheiden of een samenvatting kan maken.

Bij methoden die voor het regulier onderwijs gemaakt zijn, is het stramien veelal: een tekst lezen en analyseren, gevolgd door het beantwoorden van schriftelijke vragen. Het kind ontdekt niet vanuit eigen interesse, maar wacht passief af wat de leerkracht aandraagt. Wat ontbreekt is een levendige interactie tussen de kinderen onderling.

Het verwerven van kennis is echter niet zozeer het resultaat van een directe overdracht van de leerkracht op het kind, maar veel meer het resultaat van de denkactiviteiten van kinderen zelf. Met onze methode lokken we kinderen uit om actief op verschillende niveaus bezig te zijn. Bij begrijpend en studerend lezen prikkelen we kinderen om zelf leesstrategieën en studietechnieken te ontdekken en toe te passen. Daarnaast leren we de kinderen nadrukkelijk een aantal handvatten die nodig zijn om informatie te verwerken.

In de huidige maatschappij halen wij veel informatie van het internet. Informatie die we op verschillende manieren lezen: van scannend tot kritisch lezen. Om kinderen op de i-maatschappij voor te bereiden, is een eigen startpagina in de methode geïntegreerd.

Naar onze mening moet het begrijpend en studerend lezen vooral in interactieve situaties plaats vinden. Kinderen moeten over teksten en strategieën discussiëren. Om discussies uit te lokken, zijn er legwerkjes bij de verschillende strategieën ontworpen. Zwakkere leerlingen hebben daar profijt van omdat ze van andere kinderen oplossingen horen en zien.

Wat biedt onze methode het montessori-onderwijs?

In de methode is het lusmodel verweven. Bij begrijpend en studerend lezen doorloopt het kind de fasen van verwerving → verwerking → betekenisverlening en toepassing. Een leerkracht observeert, waardoor hij het kind gerichte ondersteuning kan geven. Het lusmodel is beschreven in MM nummer 1, jaargang 2005.

Het uitgangspunt van de methode is het leren van leesstrategieën. Met deze technieken of manieren kan een kind teksten op een goede wijze aanpakken. Kinderen ontdekken dat strategieën bij verschillende soorten teksten toepasbaar zijn.

De strategieën worden op de volgende drie manieren aangeboden.

1. Instructiekaarten

Er zijn zes series instructiekaarten, waarop leesstrategieën worden uitgelegd conform het principe 'isolatie van de eigenschap'. Op de linkerkant van de kaart staat een korte uitleg over de desbetreffende strategie. Op de rechter- en achterkant staan korte teksten en oefeningen, waarmee de strategie in verschillende situaties wordt verkend. Voor de transfer staan op de instructiekaarten allerlei suggesties voor het uitvoeren van doe- en stel opdrachten, het maken van werkstukken, het raadplegen van de startpagina, het gebruik van de taaldozen, etc. Door de verschillende werkvormen wordt aan de kerndoelen voldaan. De teksten hebben waar mogelijk een kosmische invalshoek.

Serie A: strategieën voor, tijdens en na het lezen

Serie B: verhalende teksten

Serie C: informatieve teksten met studievaardigheden

Serie D: instructieve teksten

Serie E: meningteksten

Serie F: reclameteksten

Bij bepaalde strategieën worden de specifieke signaalwoorden toegelicht. Hierdoor gaan kinderen een tekst bewuster lezen. Het woordje 'want' maakt bijvoorbeeld lezers erop attent dat een verklaring in de tekst volgt. Het woordje 'kortom' duidt op een samenvatting of conclusie.

De instructiekaarten kunnen op verschillende manieren en in wisselende situaties worden ingezet. Dit kan individueel vanuit de interesse van het kind of de leerkracht geeft in een kleine kring een korte algemene les om een strategie expliciet uit te leggen.

De kaarten hoeven niet in een bepaalde volgorde of serie te worden doorgewerkt. Alleen bij de cursus 'samenvatten' is dit vereist.

De kaarten komen het meest tot hun recht wanneer ze vanuit de actualiteit onder de aandacht worden gebracht. Eigen teksten van kinderen en artikelen uit de krant en jeugdbladen kunnen gemakkelijk bij de desbetreffende strategie worden betrokken en bewaard.

2. Het gebruik van de computer

Het gebruik van de computer is een wezenlijk onderdeel bij het begrijpend en studerend lezen. Deze manier van verwerken ervaren de kinderen als levensecht. Daarom is een eigen startpagina ontworpen:

www.mijneigenfavorieten.nl//begrijpend-lezen. Op de startpagina staan voor de meeste strategieën verschillende teksten, waarmee kinderen verdere ontdekkingen kunnen doen.

3. Coöperatief leren

Voor het coöperatief leren zijn 25 legwerkjes ontworpen. Met behulp van diverse teksten op kaarten en losse sorteerstroken zoeken kinderen actief naar bijvoorbeeld de relatie oorzaak/gevolg, waarbij ze op de signaalwoorden moeten letten.

Kinderen worden uitgelokt om hun oplossing of mening onder woorden te brengen en waar nodig elkaar aan te vullen. Begrijpend en studerend lezen is op deze manier interactie tussen kinderen onderling.

Vijf voorbeelden uit de praktijk

Vanuit een actuele situatie in de groep lezen kinderen de instructiekaart over 'feiten en meningen'. Op de kaart staat de definitie van de woorden kort beschreven. 'Amsterdam is de hoofdstad van Nederland' is een feit omdat het controleerbaar is. 'Ik ben het knapste meisje van de klas' is een mening. Bij de verwerking worden kinderen uitgedaagd om rond het thema 'vandalisme' feiten en meningen te ventileren. Een andere mogelijkheid is om in de krant feiten en meningen op te zoeken.

Wat heeft dit met begrijpend lezen te maken? Door eerst geïsoleerd informatie over 'feiten en meningen' aan te bieden, kunnen kinderen makkelijker feiten en meningen in een tekst vinden of in hun directe omgeving herkennen (vierde trap). Op de site van het jeugdjournaal kunnen ze reageren op actuele stellingen (onder de knop 'mening').

Na een korte instructie over het onderscheid tussen verhalende, informatieve, instructieve, mening- en reclameteksten pakken kinderen het legwerkje 'Soorten teksten'. Verschillende fragmenten teksten en specifieke richtvragen moeten bij de goede categorie worden ingedeeld. Kinderen letten daarbij op het doel, de specifieke richtvragen en de kenmerken van elke tekstsoort. Vervolgens gaan ze actief op zoek naar boeken met verschillende tekstsoorten, waarop ze de richtvragen toepassen.

Kinderen maken zich vier leesmanieren eigen: oriënterend, scannend, nauwkeurig en kritisch. De vier manieren worden met een aantal teksten geoefend. Hoe blader je bijvoorbeeld snel door een boek? Op welke manieren scan je met je vinger een bladzijde om snel gegevens te vinden?

Schrijvers gebruiken opsommingen in hun teksten. Kinderen moeten alert zijn op de signaalwoorden, die op een opsomming duiden, zoals 'ook', 'verder' of 'ten slotte'. Aan de hand van korte teksten leren ze zelf verschillende soorten opsommingen te vinden.

Een belangrijke strategie is de voorkennis activeren, voordat een kind de tekst gaat lezen of een werkstuk gaat maken. Bijvoorbeeld 'wat weet je al van Napoleon?' Op met krijt beschrijfbaar woordvelden kunnen kinderen met elkaar hun voorkennis in schema brengen.

Is het programma een montessorimethode?

In de vorige MM (nummer 2, jaargang 2005) staan in het artikel 'Specifiek montessoriaans taalgebruik' criteria voor een montessorimethode opgesomd: flexibiliteit, formele keuzevrijheid, de toegankelijkheid van de materialen en de inhoudelijke keuzevrijheid en waar mogelijk zelfcontrole. Volgens ons voldoet de methode 'Begrijpend en studerend lezen in het montessori-onderwijs' aan deze criteria. Kinderen kunnen vrij kiezen, ze krijgen hun zelfstandigheid terug. Bij een algemene les is de instructietijd aanmerkelijk ingekort. Tijdens de vrije werkkeuze kan de leerkracht zich weer bij de kinderen voegen. De zelfcontrole vindt in de methode bij het coöperatief leren plaats.

Belangrijk is dat de methode geïntegreerd is in het digitale tijdperk. Kinderen ervaren dat ze begrijpend en studerend lezen thuis en op school dagelijks nodig hebben. Het begrijpend en studerend lezen is levensecht en interactief. En wat een kind met enthousiasme zelf ontdekt, vergeet het nimmer!

Een inspanningsverplichting voor het hele team

Elke montessorischool heeft op een of andere manier vorm en inhoud aan het begrijpend en studerend lezen gegeven.

Het (geleidelijk aan) invoeren van de methode 'Begrijpend en studerend lezen in het montessori-onderwijs' vergt een inspanningsverplichting van elk teamlid. In het hoofdstuk 'Mogelijke trajecten' staat beschreven welke stappen een team kan zetten. De ervaring leert dat de implementatie van de methode zorgvuldig moet gebeuren. Elk team zal opnieuw in gesprek moeten gaan over de visie op opvoeding en onderwijs, de plaats van de vrije werkkeuze en de positie van de leerkracht in de groep.

Tot slot

Er is op dit moment overleg met een uitgever om de methode 'Begrijpend en studerend lezen in het montessori-onderwijs' te vermarkten. Daarom kunnen we op dit moment niet de verschijningsdatum en de prijs bekend maken. We houden U op de hoogte!

Deze methode is voor de bovenbouw. Er volgt een methode voor de middenbouw, die uitmondt in een remediërend programma.

Meer informatie: Andre Gilara, a.gilara@anninksschool.nl; Ab van der Veen, Expertis onderwijsadviseurs, (06) 43351321, ab.van.der.veen@expertis.nl. Ook op de website van de Anninksschool en Expertis is informatie te vinden: www.anninksschool.nl en www.expertis.nl/vernieuwingsonderwijs

Andre Gilara is leerkracht aan de Anninksschool te Hengelo en Ab van der Veen werkt als onderwijsadviseur voor het montessori- en speciaal onderwijs.